

Posudek oponenta disertační práce Kristýny Jirátové

“Samota uprostřed davu: Charles Baudelaire a umění 20. století a současnosti”

předkládané v roce 2018 na Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

I. Stručná charakteristika práce

Práce Kristýny Jirátové se zabývá vlivem osobnosti a díla básníka Charlese Baudelaira na umění devatenáctého a dvacátého století a současnosti.

Představuje podrobnou reflexi charakteristických témat jeho tvorby: strachu, smrti, osamocení, zla, úzkosti či pomíjivosti v tvorbě některých Baudelairových předchůdců, a především jeho následovníků až do zcela současné umělecké produkce. V závěrečné kapitole na vybraných příkladech čtyř současných umělců a na jejich konkrétních názorech a dílech demonstruje živost a aktuálnost fenoménu baudelairovského subversivního postoje ke světu a k tvorbě.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práce má velmi originální téma na pomezí literární vědy, dějin umění, *psychologie a sociologie*, pozoruhodným způsobem vřazuje základní baudelairovské téma do uměleckého kontextu dvacátého a jednadvacátého století. Zpracovává velkou šíři témat: baudelairovská problematika je definována výčtem výše uvedených témat, přičemž paralelně se vine psychoanalytický rozbor tvorby autora a poněkud stranou hlavního proudu také problematika Baudelairovy - podle autorky - autorské metody - „korespondenční teorie“. Dalo by se říci, že práce je jakýmsi průvodcem dějinami umění druhé poloviny 19. až 21. století na půdorysu témat strachu, smrti, osamocení, zla, úzkosti, zmaru, a současně sociální, genderové a institucionální kritiky. Trochu problematičtější je tento široce pojatý přístup z hlediska umělecké analýzy, neboť se tak v těsném sousedství ocitají autoři, jejichž tvůrčí pohnutky jsou si ve skutečnosti jsou si velmi vzdálené (např. Marinetti a H. Bellmer nebo Man Ray a Francis Bacon či J.-P. Witkin).

Analýza velkého množství autorů v rámci obrovského časového rozpětí je impozantní a vytváří zajímavou mozaiku vztahů, připomínající literární přístup jednoho z nejvýznamnějších estetiků současnosti Umberta Eca, jehož dílo je pro autorku evidentně jedním z hlavních inspiračních zdrojů. Dalším, bezprostředním východiskem je teoretická a kurátorská práce historika umění Otto Urbana, s nímž sdílí vedle blízkého metodického přístupu také zaměření na sociálně-kritický přístup v umění a problematiku symbolismu a dekadence.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Práce obsahuje množství zajímavých postřehů a některá díla ukazuje v nečekaném světle. Je rozvržena do jednotlivých kapitol na základě výše zmíněných aspektů, přičemž tato hlediska jsou demonstrována na mimořádném množství komparativního materiálu ze světového (1.-3. kapitola) i českého (4. kapitola) kontextu. Koncepce práce je velmi účinně vypočítána závěrečnou sérií rozhovorů se čtyřmi žijícími českými umělci dokazující alespoň v náznaku význam a aktuálnost baudelairovského paradigmatu pro současný svět nejen umění. Práce tímto způsobem volně, avšak velmi konzistentně aplikuje popisovaný fenomén „teorie korespondencí“, spočívající obecně v hledání přímých vazeb napříč různými úrovněmi vnímání, ať už na časové, duchovní nebo smyslové bázi.

Zejména v první části práce se autorka zabývá podrobnou analýzou díla Charlese Baudelaira a jeho předchůdců i následníků z hlediska psychologických, sociologických a psychoanalytických aspektů. Za důležité formující hledisko považuje vedle materiální nouze zejména problematičtější rodinné vztahy – vztah k matce, otci, otčímovi, k partnerkám a z nich plynoucí životní frustrace.

V této souvislosti formuluje velmi přesvědčivě původ motivu ženy jako symbolu smrti a zmaru, otce jako Boha a apoteózy utrpení jako základního tvůrčího principu. Připomíná zde některé velmi nosné

kulturní paralely, dokazující účinnost aktuálního nadčasového pojetí teorie a dějin umění (Goya – bratři Chapmannové, E.A. Poe – Anna Varney apod.).

Ve druhé kapitole se autorka zabývá teorií korespondencí, kterou definuje jako významný baudelairovský princip a přínos. Její genezi autorka zakládá ne zcela přesvědčivě na Baudelairově vztahu k učení Emanuela Swedenborga.

Tato část práce se zakládá na domnělém blízkém vztahu mezi Swedenborgovými „korespondencemi mezi duchovní realitou a transcendentnem“ a „korespondencemi mezi tóny a barvami“ – zmiňovanými v některých básních Ch. Baudelaira. Teorie symbolických duchovních korespondencí E. Swedenborga (představa korespondencí mezi Bohem, nebesy, zemí a člověkem, zejména mezi mikrokosmem a makrokosmem), která je často kladena na počátek esoterního myšlení, je zde snad příliš odvážně aplikována na synestetické vztahy, tedy vztahy (korespondence) mezi zvukem a barvou. Zde by bylo třeba mnohem striktněji odlišit, kde jde o dotváření nálad barvou, a kde již opravdu o synestezii (např. u Rothka či Lynche). V další části textu autorka srovnává některé aspekty baudelairovské problematiky do kontextu modernistického experimentu se světlem, technikou a zvukem (futurismus, kinetismus apod.), přičemž souvislosti zde často nejsou zcela zjevné a spíše pochybné.

Zejména tam, kde autorka opouští pole psychologických a sociologických hledisek a pouští se do čistě estetických komparací, oslabuje se i věrohodnost argumentace. Zdá se, že u některých tvrzení se autorka nechává strhnout literární kvalitou textu na úkor věcné správnosti: např. když na str. 165 tvrdí, že Z. Pešánek je autorem první kinetické plastiky na světě. Na některých místech se autorka dopouští velmi zobecňujících, a ne zcela věcně podložených formulací (například na s. 84: „Také umělci poválečné éry vnímali Baudelairovu teorii. V následujících generacích byla transformována také do happeningů, instalací a performance.“ Bylo by možná lépe, kdyby se autorka více soustředila na romantickou, resp. naturalistickou linii dekadentně zaměřené tvorby a nemísila vzájemně příliš odlehlé styly a přístupy.

Práce je psaná velmi čtivým a stylisticky bohatým jazykem, její literární kvality místy dokonce převažují nad odbornými. Vedle vlastního rozboru témat uvádí velkorysě množství dílčích reálií, které jsou velmi zajímavé, ale často odvádí pozornost od vlastního tématu práce. Široký záběr přesahuje vytčený problém a vcelku se týká pak celého segmentu dějin umění a kultury, včetně hudby a filmu, zaměřené na subverzivní a dekadentní umělecké postoje umění. Dokazuje, že Baudelaire je významná iniciační figura, která svým dílem předznamenala i ovlivnila tvorbu generací nejen básníků, ale také vizuálních umělců, hudebníků, filmových režisérů a v neposlední řadě „novodobých básníků“ – skladatelů písňových textů, jak případně uvádí autorka.

1. Formální úroveň práce a práce s prameny či s materiálem

Poznámkový aparát, stejně jako seznam použité literatury je velmi bohatý a vedený korektním a vyčerpávajícím způsobem. V práci nejsou téměř žádné chyby gramatického, stylistického, ani syntaktického charakteru. Text je členěn do poměrně dlouhých kapitol, které poněkud postrádají vnitřní členění a vytvářejí takto velmi živelný sled obrazů a faktů, což však vzhledem ke zmíněným literárním kvalitám spíše přispívá ke čtivosti textu a tedy není příliš na závadu.

Autorka pracuje s textem velmi tvůrčím způsobem, což zahrnuje i fakt, že se v textu objevuje velké množství tvrzení, jež by měl čtenář rád podložené odkazem na prameny vztahující se k Baudelairovi nebo k ostatním zmiňovaným autorům, nebo na starší sekundární literaturu. Jinak je však poznámkový aparát i seznam literatury velmi obsáhlý a vyčerpávající.

Autorství českých překladů je shrnuto v poznámce č. 2., bylo by snad korektnější uvádět autory pod čarou u každé básně zvlášť – zvláště u poezie jde o podstatnou informaci.

IV. Dotazy k obhajobě

Můžete stručně přiblížit „Baudelairovu teorii korespondencí“ a objasnit její východiska?

Jaký je klíč k výběru čtyř autorů, na jejichž práci a názorech demonstujete živý vztah k Baudelairovu dílu? (Proč jste si vybrala právě tyto současné autory?)

Zdá se, že ze staršího umění, které se zaměřuje spíše na sociální kritiku, se těžiště popsaného diskurzu stále více přesouvá do hloubky subjektivní individuality. Na druhou stranu mám dojem, že u starších autorů jde spíše jen o marnost a deziluzi individuálního života, zatímco pro 20. století je typičtější prvek šoku. Zásadní roli v tomto hraje nepochybně historický vývoj. Je možné nějak shrnout vývoj rámci tohoto tématu? Myslíte si, že pro Baudelaira typický subversivní přístup je charakteristický pro dnešní dobu? Jaké jsou hlavní příčiny a projevy tohoto fenoménu?

V. Závěr

Práce přináší imponující vhled do té části moderních dějin umění a kultury, jež je tematicky zaměřena na dekadentní a subversivní postoje ke světu. Šíří svého záběru a svými přesahy do vybrané popkulturní produkce z oblasti současné hudby a filmu odkazuje na teoretické postupy Umberta Eca, v našem prostředí pak Otto Urbana. Ve druhé kapitole uvádí některé méně přesvědčivé teorie vycházející z teorie korespondencí Emanuela Swedenborga a zachází do velmi široce pojatých komparací z oblasti synestezie. Baudelairovskou problematiku invenčně zasazuje také do kontextu české umělecké a popkulturní scény. V závěru pak přináší zajímavý referát o současném vnímání odkazu prokletých básníků a „novodobého prokletí“, prostřednictvím živých rozhovorů se současnými umělci, dokazující alespoň v náznaku význam a aktuálnost baudelairovského paradigmatu pro současný svět nejen umění.

Práce je formálně i obsahově konzistentní, je psána velmi dobrým jazykem, disponuje bohatým slovníkem a lze ji plně doporučit k obhajobě.

Hlavní přínos práce vidím v uplatnění inovativní komparativní metody zkoumající široké spektrum aspektů kulturních dějin a paměti.

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a v předběžně ji klasifikuji jako prospěšnou.

30.5.2018

Jitka Hlaváčková